

Nieuwe vormen van samenwerking voor bodemkundigen 'learning by doing'

De bodem onder een gezonde stad

De gezonde stad staat hoog op de maatschappelijke agenda. Dit thema raakt het bodem- en watersysteem maar ook veel andere disciplines. Dit vraagt om nieuwe vormen van samenwerking. Stadsbesturen werken steeds vaker in allianties, cross-sectoraal en in co-creatie. Hoe organiseren we als bodemkundigen onze inbreng?

Door: Gemma van Eijdsen, Co Molenaar en Jos Verheul

Over de auteurs:

Drs G.G. van Eijdsen, Ing N.J. Molenaar en Ing J.H.A.M. Verheul zijn allen adviseur bodem en water bij Rijkswaterstaat directie Leefomgeving

URGENTIE

Utrecht zal binnen enkele decennia van 300.000 naar 400.000 inwoners groeien. Utrecht staat hierbij voor een grote inbreidingsopgave en heeft de ambitie uitgesproken om een hoge leefomgevingskwaliteit en concurrentiekracht te behouden en mogelijk te verbeteren. De gemeente Utrecht heeft hiertoe samen met anderen de intentie-overeenkomst 'Living lab Utrecht' gesloten.¹ Het is een van de pilots uit het programma Agenda Stad. Dit programma² is er gekomen omdat het kabinet de ambitie heeft om de concurrentiekracht van het Nederlandse steden netwerk te versterken door aansluiting te zoeken bij actuele stedelijke maatschappelijke thema's. Leefbaarheid is een belangrijke pijler daarbij. Daar waar steden tegen grenzen aanlopen en vernieuwing en doorbraken nodig zijn om kansen en problemen te verzilveren of op te lossen, daar komt Agenda Stad in beeld. 'Voor opgaven die niet in het stramien passen moeten steden en de Rijksoverheid de handen ineen slaan.'

Ook de modernisering van het milieubeleid sluit hierbij aan. Het programma Slimme en Gezonde Stad van het ministerie van IenM³ stelt: 'Het leven is de afgelopen decennia wel gezonder en veiliger geworden, maar het werk is nog niet af. Milieu uitdagingen van de 21e eeuw vragen een moderne aanpak. Het kabinet wil daar burgers, bedrijven en andere overheden volop bij betrekken. Opgeschijnlijk kleine initiatieven kunnen grote effecten hebben. Door mensen, ideeën en innovaties met elkaar te verbinden en te werken aan gezonde en slimme steden ontstaat een krachtige alliantie.'

GEEN BLAUWDRIK VOOR EEN GEZONDE STAD

In algemene termen kunnen we een aantal factoren en kenmerken beschrijven. Zo heeft Platform Gezond Ontwerp er enkele

beschreven.⁴ Een omgeving waar het prettig wonen, bewegen en ontmoeten is en waar rekening gehouden wordt met de behoeften van bewoners 'van 8 tot 88'. Als belangrijke factoren worden genoemd: een schoon en veilig milieu, voldoende groen, natuur en water, aandacht voor gevolgen van klimaatverandering, gezonde en duurzame woningen en voorzieningen in de buurt, en een goede bereikbaarheid.

Maar belangrijker nog, een gezonde stad is geen blauwdruk, maar veel meer een zoekproces en maatwerk in iedere stad om – gezamenlijk – ambitie en perspectief aan te brengen en de energie van gebruikers, bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in te zetten. Het stadsbestuur nodigt nadrukkelijk andere partijen uit om eigen ambities en behoeften in te brengen en een bijdrage te leveren aan mogelijke oplossingen. Dat de inbreng van het bodem- en watersysteem hierbij van belang is staat buiten kijf.

MET ANDERE DISCIPLINES OM TAFEL

Participatie van burgers en bedrijven daagt professionals uit om zich te verplaatsen in bewoners en gebruikers van de ruimte. Een integrale analyse van de gebruikersbehoeften van het toekomstig

FIGUUR 1. UTRECHT TOEKOMSTVISIE STATIONSGBIED.

FIGUUR 2. LEARNING BY DOING.

gebied heeft het gemeentebestuur van Utrecht geholpen om een uitdagende ambitie te formuleren en het Jaarsbeursplein een 'Healthy Urban Boost' te geven (zie figuur 1).

Kennis over het bodem- en watersysteem in een gebied kan leiden tot duurzamer gebruik en inrichting van een gezonde wijk of stad. Om tot een integraal ontwerp of interventie maatregelen te komen is het hierbij nodig om met andere disciplines om de tafel te gaan. Ook mobiliteit- en energie- en andere milieudeskundigen vragen om gebruik van de ruimte. Van bodemdeskundigen vraagt dit luisterende vaardigheden om begrip en kennis te krijgen van elkaars inbreng.

LEARNING BY DOING

Het bodemverhaal van de stad is geschikt en inspirerend om in ateliervorm met collega's van water, bouw, milieu, groen en met GGD-ers, buurtbewoners en andere spelers in het fysieke domein te delen. In Breda is in het project Natuurlijk Kapitaal op stadsniveau gekeken naar de meerwaarde van geïntegreerde planingsconcepten. De gevolgde systeembenadering helpt om tot meervoudige oplossingen te komen. Voor Breda werd ingezet op een klimaatadaptieve hoofdstructuur die richting geeft aan de (her)inrichting van gebieden en aan de maatregelen die worden uitgevoerd.⁵

Deltares heeft gewerkt aan het identificeren van verschillende multifunctionele groenblauwe ontwerpprincipes in de stad die bijdragen leveren aan gezondheid.⁶ Het gaat bijvoorbeeld om het effect van windsingels op het hitte-eiland effect en stressreductie in relatie tot de plek, het volume, de vorm en het beheer van groen en water. Op straatniveau biedt open ruimte (lees open bodem) een behoorlijke waterberging (tot 200 mm/hr infiltratiecapaciteit).

De kracht van de meerwaarde van bodemkennis is dat we als discipline gewend zijn om ingrepen te vertalen naar duurzaam beheer. Bodemkennis kan in de concrete praktijk – stadslandbouw

- zowel als in een robuuste visie voor een gebied een factor van belang spelen. 'Waar kunnen we gebruik maken van de natuurlijke eigenschappen van de bodem?'

Het Initiatief Bewust Bodemgebruik tikkert al jaren aan de weg om de verbindingen te leggen die nodig zijn tussen een levende bodem en haar gebruikers. Enkele voorbeelden zijn Buurtcomposteren, de Coöperatie VoedselLokaal in Almere, de Bodemboerenfilm, Jaar van de Bodem en TerrAgenda.⁷

Ook voor vraagstukken rond klimaatadaptatie en (internationale) kennisontwikkeling liggen er kansen. Het EU-project INSPIRATION gaat in op de relatie tussen bodem en allerlei maatschappelijke opgaven en biedt mogelijkheden om ook internationaal van elkaar te leren.

CONCLUSIE

De stad biedt een groot aantal netwerken voor bodemkundigen om de leefomgevingskwaliteit te verbeteren en bodemkennis in te brengen. Dat bodem voor verschillende disciplines een verbindende rol kan spelen is helder. Voor bodemkundigen vraagt dit om een omslag. In plaats van dat wij randvoorwaarden en eisen aan het bodembeheer van de stad stellen, kunnen wij ons afvragen welke meerwaarde we kunnen bieden aan andere disciplines.

LITERATUUR - WEBSITES

1. Intentie-overeenkomst Gezonde Stad Utrecht www.destadutrecht.nl/zorg/werken-aan-gezonde-stad-stadslab/.
2. Programma Agenda Stad op www.agendastad.nl.
3. Programma Slimme en Gezonde Stad www.slimmeengezondestad.nl.
4. Gezond ontwerpwijzer www.atlasleefomgeving.nl/web/gow RIVM, ism IenM, BZK en VWS en voormalig LNV.
5. Ecosysteemdiensten als pijler ruimtelijk beleid, Grond, Westerhof, Van Eijdsen, Kuiphuis, Artikel in Milieu mei 2016.
6. Ontwerpprincipes voor multifunctionele groene infrastructuur die effectief ecosysteemdiensten levert zoals waterregulering, verkoeling, uitnodigt tot fysieke recreatie, Deltares 2016: <http://www.adaptivecircularcities.com/wp-content/uploads/2016/03/Designing-green-and-blue-infrastructure-to-support-healthy-urban-living.pdf>.
7. Initiatief bewust bodemgebruik www.bewustbodemgebruik.nl.

Living Lab Utrecht

Het Living Lab loopt tot eind 2018. Het ontwerpend onderzoek krijgt vorm langs vier werklijnen:

- Klimaatbestendige en klimaatrobuuste stad: gezonder ontwerp van steden en transitie naar schoner en stiller verkeer en vervoer in de stad (en daarmee de afname van broeikasgassen en emissies, die nadelig zijn voor de gezondheid);
- Circulaire economie: energie-efficiëntie, duurzame energieopwekking en duurzame verstedelijking;
- Duurzame en schone mobiliteit: stimuleren van schone en stille vormen van mobiliteit, zoals inzet van zero emissie stadslogistiek, elektrische voertuigen;
- Ontwerp en inrichting: uitnodigen tot gezond gedrag in de stad.